

“Tulki va sher” ertagi matni ustida ishlash

Sevinchoy Jumaniyozova
UrDU

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘limning 3-sinfida o‘qitiladigan “Tulki va sher” o‘zbek xalq ertagi matni ustida ishlashning metodik jihatlari ko‘rsatib berilgan. Unda matndan olingan fikrni to‘g‘ri noto‘g‘riligi metodi va ertak qahramonlarini ijobiy salbiyga ajrata olish kabi talimiy o‘yinlarini qo‘llashning samarali tomonlari ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, xalq og‘zaki ijodi, ertak, ertak o‘qish darsi, ertak matni, maqol, lug‘at boyligi, samarali interaktiv metodlar, ijobiy qahramon, salbiy qahramon

Working on the text of the fairy tale “Fox and lion”

Sevinchoy Jumanyozova
UrSU

Abstract: This article shows the methodological aspects of working on the text of the Uzbek folk tale “Fox and lion”, taught in the 3rd grade of elementary school. The effective aspects of the use of educational games are shown, such as the correct and incorrect reception and the ability to distinguish between positive and negative characters in fairy tales.

Keywords: primary education, folklore, fairy tale, fairy tale reading lesson, fairy tale text, proverb, vocabulary, effective interactive techniques, positive character, negative character

Bugungi kunda ta‘lim sohasida ko‘plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu munosabat bilan Prezidentimizning tashabbusi bilan bu yilning asosiy shiori qilib “Insonga e‘tibor va sifatli ta‘lim yili” deb nomlanishi bejiz emas. Ta‘lim sohasi jadal sur‘atlarda rivojlanib bormoqda. Boshlang‘ich ta‘limga va maktabgacha ta‘limga bo‘lgan e‘tibor kundan-kunga oshib bormoqda. Yangidan yangi sifatli dasturlarni ta‘limga joriy etilishi va darsliklardagi ma‘lumotlarning eskisidan tubdan farq qilishi buning yaqqol isbotidir.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi boshlang‘ich sinf ona tili va o‘qish savodxonligi 3-sinf darsligidagi ertaklarni tahlil qilish va darslarda qiziqarli metodlardan foydalanib dars sifatini oshirishga qaratiladi.

Xalq ogʻzaki ijodining eng keng tarqalgan janri ertak hisoblanadi. Oʻquvchilar ertaklarni juda sevib oʻqiydilar va aytadilar. Ertaklar kishilarning ichki dunyosini, ulaming his-tuygʻularini, xarakterlarini ochib berishi bilan bolalarni hayajonlanishga, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholashga va uni muhokama qilishga orgatadi. Ertaklarda ajdodlarimizning madaniy saviyasi, dunyoqarashi, falsafiy axloqiy tasavvurlari, fantaziyalari, badiiy didi oʻz ifodasini topadi. Ularda, "...keng va murakkab dunyoda, kechadigan ezgulik va yovuzlik, muhabbat va nafrat, haqiqat va yolgʻon, boylik va kambagʻallik hamisha bir-biri bilan toʻqnashib yuradi."

Darhaqiqat, "Folklor asarlari birinchi navbatda, xalq tafakkur tarzining, xususan badiiy tafakkur tarzining mevalaridir".

Badiiy tafakkurning hayotiy doirasi juda keng boʻlib, millat hayot tarzining barcha qirralarini oʻz ichiga qamrab oladi. Ertaklarda, ayniqsa, ijtimoiy-axloqiy masalalar koʻproq urgʻu beriladi.

Boshlangʻich sinflarning "ona tili va oʻqish savodxonligi" darsliklarida shu sababli ertaklarni oʻrganishga alohida eʼtibor qaratilgan. Binobarin, darsliklardan juda koʻplab ertaklar joy olgan.

3-sinf "ona tili va oʻqish savodxonligi" darsligining 2-qismida "Tulki va sher" ertagi berilgan boʻlib, uning mavzusi biz taʼkidlagan ijtimoiy-axloqiy masalalarni oʻz ichiga qamrab olishi bilan alohida koʻzga tashlanadi. Ertakning gʻoyasini tushunish oʻquvchilarga unchalik qiyinchilik tugʻdirmaydi. Chunki 3-sinf oʻquvchilari rostgoʻylik va yolgʻonchilik haqida koʻplab ertaklarni oʻqib oʻrganishgan va multifilmlarini ham koʻrishgan. Asarda tasvirlanadigan asosiy voqealar mohiyati hiyla, yolgʻonchilik, xushomadgoʻylik, soxtakorlik, shoshmashosharlik, ikkiyuzlamachilikni qoralash va buning oqibati haqida maʼlumotlar berilgan. Bu bilan oʻquvchiga yolgʻonchilik va hiyla –nayranglar hech qachon yaxshilikka olib kelmaydi. Buning jazosini totish ancha qiyin va achinarli boʻladi, xuddi ayyor tulkinikidek.

Ushbu ertakni matni aytib berilgandan soʻng, bu ustida bir qancha metodlardan foydalanib uni mustahkamlash va uni hayotga tatbiq qilish kerak.

Samarali interfaol metodlarning koʻrinishlari, turlari juda koʻp. Biroq uning asosiy maqsadi dars jarayonida oʻquvchi faolligini oshirish, masalaga ijodiy yondoshishga oʻrgatish, xotira qobiliyatini yuksaltirish, shu asnoda tinglovchilarda tafakkur, tasavvur, hissiyot, irodaviy xarakter kabi ruhiy faoliyatni yanada rivojlantirish, mukammal dunyoqarashni shakllantirishdir.

Mana shu omillarga eʼtibor qaratgan holda ertakni mazmunidan yoki aynan oʻzidan jumlar keltirib, bu fikr toʻgʻrimi yoki notoʻgʻri ekanligini oʻquvchilar oʻz tafakkuriga tayangan holda toʻgʻrisini topishi kerak. Dars soʻngida bularning javobi ustoz tomonidan aytiladi va oʻquvchilar bilan har bir savol tahlil qilinib unga aniq yechimlar belgilanib ketadi. Yana bir metod "Kim koʻp soʻz topadi". Bunda dastlab

ertak o'qib eshittiriladi va o'quvchilarning har biridan bir daqiqa davomida kim ko'p so'zni daftariga yozganligi aniqlanadi. Bu ham ,albatta, matndagi sifatlar va eng muhim so'zlar bo'lishi talab etiladi. So'ng esa g'olib aniqlanadi va u topgan har bir so'zni o'qib eshittiradi. Ustoz unga yana bir topshiriq sifatida so'zlarga so'roq bering yoki ushbu so'zlardan qatnashtirib gap tuzing kabi. Bu topshiriqlarni uddasidan chiqqan o'quvchi mutloq g'olib deb topiladi va ustoz tomonidan rag'batlantiriladi.

O'qituvchi mavzu yuzasidan o'quvchilardan o'zlarining xulosalarini aytishini so'raydi. Dars so'ngida xulosalar aytiladi va ertakka yakun yasash paytida bolalarga "To'g'rilik, rostgo'ylik haqida yana qanday maqollarni bilasiz? qabilidagi savol berilsa, ular yana mustaqil fikrlashga, ijodkorlikka intilishadi va bir qator maqollarni aytib berishadi. O'qituvchi esa quyidagi maqollarni tayyorlab qo'yishi zarur:

Yolg'on aytgan kishining,
Xatari bor ishining.
Yolg'onchining yonidan o'tma,
Rostgo'yning yonidan ketma.
Yolg'onchining tili kalta.
Yolg'onchining umri qisqa.
Yolg'on uyaltirar, rost suyuntirar.
Yolg'on gapirib yashagandan,
Rost gapirib o'lgan yaxshi.

Ushbu toifadagi maqollarni aytishdan avval bolalarning o'zlariga rostgo'ylikni ulug'lovchi, yolg'onni qoralovchi maqollardan namunalarni topdirish ulardagi izlanuvchanlik, topqirlik qobiliyatini yanada oshiradi. Eng asosiysi, ertakni o'rganishdan kelib chiqadigan muhim xulosa oydinlashadi. Bolalarda rostgo'ylik, haqiqatga intilish, to'g'rilik, soxtakorlikdan qochish kabi insoniy fazilatlar kamol topadi. Dars nihoyasida o'qituvchi eng faol qatnashib, savollarga javob berishda, maqollardan namuna keltirishda o'rnak ko'rsatgan o'quvchilarni maqtab rag'batlantirsa, bolalarning darsga qiziqishi, faolligi, ziyrakligi yanada rivojlanib boradi. Ularda axloqiy barkamollik ro'yobga chiqq boradi.

Xulosa qilib shuni aytsak, bunday darslarni qiziqarli topshiriqlarga boy qilsak, dars nihoyatda qiziqarli va jonli o'tadi. O'quvchilar mavzuni mustahkamlab hayotiga tatbiq qilishadi va bu kabi darslarni intizorlik bilan kutishadi. Chunki ular yangilikka intiluvchan va qiziqqon bo'lishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli farmoni// (Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022-y., 06/22/60/0082-son, 18.03.2022-y., 06/22/89/0227-son, 21.04.2022-y., 06/22/113/0330-son)

2. Qosimova K, Matchonov S1. Ona tili o'qitish metodikasi. Boshlang'ich ta'lim fakultet talabalari uchun darslik: Toshkent: Bayoz, 2022. 304bet.
3. Ona tili va o'qish savodxonligi 2-qism [Matn]: darslik 3-sinf uchun/ K.Mavlonova [va boshqalar].- Toshkent: Respublika talim markazi, 2022.-144b.
4. Ведерникова Н.М. Русская народная сказка.-М.: Наука, 1975.